

Barna Attila:

Haditanács Győr után, Waterloo előtt

III. HAZAI JOGTÖRTÉNESZ TALÁLKOZÓ A JOGTÖRTÉNET ÉS A JOGÁSZKÉPZÉS JÖVŐJÉRŐL

Konferencia
a Magyar Tudományos Akadémia
Jogtörténelmi Albizottsága
és a Széchenyi István Egyetem
Állam- és Jogtudományi Intézete
szervezésében

Győr 2004. november 4–5.

Miben áll a magyar alkotmány és jogtörténet tudomány föladata? – kérdezte 1877-ben az egyetemi tananyag nemhivatalos jegyzetének, a Jogi ismétlőkönyvek ötödik kötetének – Anonymus írói álnevén mögé rejtőző, feltehetőleg jurátus – összeállítója. „Ki kell fejtenie azon elemeket, melyekből a magyar állami és társadalmi élet megalakult, az alapokat melyeken ez nyugszik; fel kell derítenie, hogy miképp keletkezett egy sajátlagos magyar állami és társadalmi rend, miféle szellem lelkesítette ezt, és miképp változott az koronkint, míg nem a jelen eredményre vezetett; s mind ezt európai álláspontról tekintve.”

Több mint száz év elteltével ugyanezeket a kérdéseket feszegették a III. Hazai Jogtörténész találkozó résztvevői, a Magyar Tudományos Akadémia Jogtörténelmi Albizottsága és a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Intézete szervezésében 2004. november 4-én és 5-én megtartott tanácskozáson.

A rendezvény első napján *Révész T. Mihály* az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója, a házigazda jogán köszöntötte a megjelenteket Magyarország legszebb városában. Kifejezte abbéli reményét, hogy a megbeszélés megerősíti a közös hitet a jogtörténet oktatásának felette hasznos voltában, és ismertette a találkozó programját.

Első megszólalóként *Szabó Béla* a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar dékánja, Jogtörténelmi tanszékének vezetője fejtette ki gondolatait a német jogtörténelmi kutatással és oktatással kapcsolatos tapasztalatairól. Miként látták önmagukat a német jogtörténészek a 90'-es évek elején, hogyan vitatkoztak egymással és hogyan szalasztották el a vonatot, ami elindult mellettük. Határozottan kiemelte, a Németországban történekekkel azért kell idejében szembesülnünk, mert mi még csak várunk erre a vonatra és remélhetőleg, tanulva a rossz példából mi nem maradunk le róla.

A német professzorok a 90'-es évek elejétől kezdtek

el aggódni azon tendencia miatt, amit a jogi oktatás főiskolákra áttelepítése jelentett, és ami az oktatás alapjaiban történő változásának gondolatával, valamint az egyetemi karok egzisztenciális fenyegetettségével járt együtt. A gyorsabb és rövidebb idejű képzési forma megjelenésével együtt jelentkezett az Európai unió nagy tömegű joganyagának megjelenése az oktatásban, ezek együttes hatásaként pedig a tananyag csökkentésének óhaja, vagyis a „történelmi maszlag” elhagyásának igénye. Újra kellett, vagy kellett volna gondolni, hogy mit is ért a német egyetemi szféra jogász műveltség alatt, milyen kulturális hagyományok ismeretét tartja elengedhetetlennek. Az elkerülhetetlennek látszó változás további jeleként, megjelent a német egyetemeken az európai jogtörténet tárgya, a hagyományos jogtörténelmi szaktárgyak (német jogtörténet, német magánjog, egyházjog, római jog) mellett, sőt helyett.

A német jogtörténészek azonban nem tudtak a saját árnyékukból kilépni, időt rabló elméleti viták és a bezárkózó tudományos iskolák mutatták az egységes fellépés hiányát. Szabó professzor kitért a múlt század második felének apológiai kísérleteire, így a két fő irányzat, a Franz Wieacker és követői nevéhez köthető „kontemplatív” és a Helmut Coing-féle „applikatív” – vagyis a jogtörténetet az európai jogteremtő, hatályos jogi fejlődésbe bevonni kívánó – iskola fontosabb gondolatainak ismertetésére. A jogtörténelmi felfogások és iskolák küzdelmét azonban, a kilencvenes évek átalakulása és a jogi oktatás reformja felülírta. A jogtörténelmi tanszékek átfunkcionálásának folyamata tovább folyt, amit a Bologna-folyamat keretében 2002-ben elfogadott jogoktatási reformtörvény tetőzött be.

A németországi tapasztalatokból kiindulva, Szabó Béla általános tapasztalatok levonására kiválóan alkalmas szempontrendszerrel is megismertette hallgatóságát. Az oktatásban kialakult kihívások mellett, újabb megoldandó kérdéskörként jelentkezik, hogy miként helyezzük el a jogtörténetet és annak kutatását az összeurópai közös jogalkotási folyamatokban, mi lehet a szerepe (az elszigetelődéssel fenyegetett) a nemzeti jogtörténeteknek a közös gyökerek, kiindulópontok meghatározásában. A professzor következtetésében odáig jutott, hogy a közös európai alapoknak és a jog különböző nemzeti formáinak keresése során a jogtörténet (a jogösszehasonlítással együtt) megkísérelheti, hogy az európai jogászoknak olyan elméleti-dogmatikai fegyvertárat és fogalomkészletet adjon, amely az eltérő nemzeti jogok és kodifikációk ellenére egymás megértését lehetővé tennék, és a jogászai tevékenységet részben egységesítenék. Részletesen ismertette azon – a német vitákban elhangzott és a szemben állók között közvetítő által hangsúlyozott – érvek sorát, amelyek a jogtörténetnek az oktatásban elfoglalt szerepét kívánták erősíteni, megőrizni, és amelyek a magyarországi vitákban is jó érvanyaggal szolgálhatnak. Ezek alapján a jogtörténet egy olyan jogi oktatás alapozó tárgya kell legyen, amely nem enged a szerzett ismeretek közvetlen alkalmazhatósága szirén-énekének, nem állítható bizonyos gazdasági és politikai érdekek szolgálatába. Nem

eshet azonban az időtlen dogmatikai megoldások legitímálásának hibájába, ezért jelentős mértékben támaszkodnia kell a társadalomtudományok által kínált módszerekre, továbbá szüksége van arra, hogy feladatát időről időre újra gondolja és meghatározza. Feladata nem az uralkodó jogi tanok és megoldások legitímálása, hanem azok alkotó kritikával való szemlélése. Segíthet, hogy a nemzetállami jogrendszerekben és jogi kultúrákban szerzett közvetlen tapasztalatok túlsúlya a perspektívákat ne szűkítse be, valamint hozzájárulhat a jogászok történelmi-reflexív öntudatának növeléséhez.

A tanszékvezető előadását, a több mint negyven német jogi kari honlap áttanulmányozásából szerzett tanzéki, tanrendi információk bemutatásával, a jogtörténelmi tárgyak oktatásban elfoglalt helyéről ismertetett példák sokaságával zárta.

A délután következő előadójaként *Béli Gábor* a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténelmi tanszékének adjunktusa emelkedett szólásra, aki a Kajtár István tanszékvezető által összeállított anyag alapján fejtette ki véleményét, a Bologna-folyamat osztrák jogászképzésre gyakorolt hatásairól. Elmondta, hogy Ausztriában is törvényi erőre emelkedett az a szándék, amely a jogászképzésben előírja az ún. Bologna-modellre való átállást 2010-ig, tehát a 3+2-es képzési struktúra bevezetését. Az osztrák kollégákkal folytatott konzultáció alapján Béli arra a következtetésre jutott, hogy érzékelhető az osztrák jogtörténész szakma szépszise a reformtörekvésekkel szemben, ugyanakkor a többség az egységes fellépés helyett a kivárára játszik.

Béli érzékeltette, hogy a lerövidített (hasznosságát és felhasználhatóságát tekintve megkérdőjelezhető) jogi stúdiumot az osztrák kollégák az alapozó tárgyak szempontjából veszélyesnek tartják, amely meggyökeresedése esetére ezen tárgyak elsorvadásához, a master és a doktori képzési szintre való visszaszorulásához vezethet. Tervek születtek arra is (pl. a Grazi Egyetemen), hogy létesüljön két szemeszterből álló bevezető tanulmányi szakasz, amelyet minden hallgatónak fel kellene vennie, és ahol az európai alkotmánytörténet égiszén belül helyet kapna az osztrák jogtörténet is, azonban ezek pontosabb kidolgozása még várat magára.

Révész levezető elnök jelezte, hogy mintegy másfél éve folyik a küzdelem, a jogi kari dékánok által szervezett – a „rendi ellenállás” fórumaként működő – dékáni kollégium üléseinek keretében, amely határozott formában és eredményesen foglalt állást az egyszintű jogászképzés mellett. Feltette a kérdést, vajon nem a németországi, illetve osztrák átalakulás kezdetén áll-e a hazai jogászképzés? Reményeink szerint – a konferencia zárásaként – egységesen kialakított, jól képviselhető véleményekkel felvértezve állunk majd a csaták elé. A csata előtt szemre kell vételezni a csapatokat, erre kiválóan alkalmas volt Szabó István tanszékvezető előadása, amelyre *Takács Tibor* a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténelmi tanszékének tanársegéde által elemzett francia példák áttekintését követően került sor.

Takács Tibor előadásában részletesen szólt a francia jogászképzés három szintjéről, amelyről elmondta, a Bologna-modell gyakorlatban is működő mintáját láthatjuk. Az érettségire épülő és 6 szemeszterből álló Licence, szemeszterenként összesen 30 kreditértékű és kb. 250 órányi előadást magába foglaló tárgyakból áll. Ezek a tárgyak lehetnek kötelezően választandó alapkursusok (Cours fondamentaux), melyek háromórás, írásbeli vizsgával zárulnak, továbbá választható kiegészítő kurzusok, (a felkínált tantárgyakból legalább 2–5 ilyen választható, közepes kreditértékűek, írásbeli vizsgákkal), és végül alternatív kurzusok.

Számunkra természetesen legfontosabb azt megmutatni, hogy a Cours fondamentaux között milyen arányt képviselnek a jogtörténelmi és a jogtörténelmi jellegű alapozó tárgyak. Az előadó – 22 egyetemi képzés összevető vizsgálatára nyomán – kifejtette, hogy általában a jogtörténelmi tárgyak a Licence első két szemeszterében minden karon jelen vannak, persze eltérő elnevezés alatt, de közel hasonló tartalommal, általában 2–5 kreditértékű tárgyként, 26–36 óra előadási terjedelemmel. Így „Történelmi bevezetés a jogba”, „Jogtörténet”, „Történelmi bevezetés a jog forrásaiba és a jogintézményekbe”, „Összehasonlító jogtörténet”, „Jogtörténelmi és módszertan-történet”, „Általános jogtörténet”, „Közjogi intézmények történelmi fejlődése” című tárgyak formájában. E tárgyak általában mindkét félévre kiterjednek, és másik két (általában pozitív jogi) tantárgy mellett tehát a kötelezően választandó, alapozó jellegű kurzusként vonulnak végig az első két szemeszterben, vagyis a legfontosabb tantárgyak között találhatóak. A Licence első két félévében a kiegészítő kurzusok és az alternatív tárgyak között számos jogtörténelmi vonatkozású tárgy szerepel, általában 3 kredit értékben (ez összevethető az egy adott félév 30 kreditjével) és 30–36 órányi előadás formájában.

A Licence 3–6 szemesztere folyamán jogtörténelmi jellegű tantárgyakat a Cours fondamentaux között már csak elvétve találunk, viszont ezzel párhuzamosan számos jogtörténelmi jellegű tárgy választható kiegészítő kurzusként és alternatív tárgyként.

A képzés második szintje a négy szemeszterből álló Maîtrise-képzés, ami valójában megfelel a hazai jogászképzés negyedik és ötödik évének (az előbbi, és ez a képzés önálló diplomának felel meg). E képzés során a tárgyakat szintén az előbbi három felosztásban rögzítették, tehát alapozó, kötelezően választandó tárgyak, kiegészítő kurzusok és végül alternatív kurzusok. A jogtörténelmi jellegű tárgyak e képzésben általában csak az első két félévben találhatóak meg.

Valójában míg a Licence egyfajta általános jogi alapozó diploma és ennek nyomán általános jellegű, átfogó tudást kíván adni, addig a Maîtrise már specializált diploma, vagyis egy adott szakirányt választ a hallgató, így a specializáció miatt a tantervek is különböznek, de mindegyik tantervben van a kötelezően választandó, alapozó tárgyak között a Maîtrise első két félévében legalább egy (általában kettő) jogtörténelmi jellegű alapozó tárgy.

Az oktatás harmadik szintjét a doktori képzés jelenti, amelyek keretében találunk jogtörténelmi jellegűeket (pl. Párizsban és Montpellierben).

Szabó István a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogtörténelmi tanszékének vezetője a jogtörténet jelenlegi, hazai oktatásának és annak jövőbeni alternatíváival foglalkozott. Összegyűjtötte, hogy a nyolc jogi karon a jogtörténelmi tárgyakat milyen óraszámokban oktatják, számba vette az adatokat, amelyek alapján összehasonlíthatóak az egyes karok jellemzői.

Az alapképzésben az elméleti órák száma 2 vagy 3, ebben a karok nagyjából egységesek, ahol kevesebb ott ezt ellensúlyozzák a gyakorlatok. A számonkérés módja mindenhol azonos, ez a képesítési követelményekből is adódik, a kredit értékeket azonban már a helyi sajátosságok határozzák meg. Érdekes probléma a gyakorlatok megosztása: van, ahol a gyakorlati órák egységesek, van ahol különváltva kezelik azokat az egyetemese és magyar jogtörténet megosztásban. Megállapítható, hogy a jogtörténet vonatkozásában az elméleti és a gyakorlati órák száma is eléri azt a szintet, mint ami a más alapvizsgatárgyaknál, vagy záróvizsgatárgyaknál általában a tanrendben szerepel. Szabó István hangsúlyozta, hogy az egységes jogászképzés fennmaradása esetén, nem lehet más a cél, mint ennek a struktúrájának a fenntartása: tehát kettő, illetve a római joggal együtt fennmaradjon a három történelmi tárgy, alapvizsgatárgyként és a kellő óraszámok is maradjanak meg. Ezen törekvés folyamatos és egységes hangsúlyozása ellenére sem szabad azonban elfeledkezni, az aktuális reformtörekvésekhez igazodó elméleti álláspontok idejekorán történő megfontolásáról sem.

Előadása zárásaként az igazgatási képzésben rejlő lehetőségek számbavételéről és a jogtörténelmi törekvések meghatározásáról szólt. Fontos, hogy a jogtörténelmi tárgyak kerüljenek be az alapozó tárgyak közé magyar alkotmány- és közigazgatástörténet, valamint a szakmai törzsanyagba is szakigazgatástörténet formájában. Ezt egyelőre a képesítési követelmény tervezetekben nem sikerült elérni, ez azonban nem jelenti azt, hogy ezek az elkészülő és kari tanácsok által jóváhagyandó tervezetekbe ne kerülhetnének bele. Az induló BSc képzéseket áttekintve, arra a következtetésre jutott, hogy a készülő vitatantervek közül legjobb a helyzet az igazgatásszervező képzésnél, a nemzetközi igazgatás és az igazságügyi szervező szakoknál a történelmi tárgyak képviselője már csekélyebb súlyú. Jelezte, az igazgatási MSc képzésben leginkább az európai jogtörténet és az összehasonlító alkotmánytörténet tárgyakat látná elhelyezhetőnek.

Mezey Barna az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar dékánja, a Magyar Állam- és Jogtörténelmi tanszékének vezetője, a program második részének levezető elnöke, az előadások lezárultát követően megnyitotta a hozzászólások sorát. Kifejtette, számtalanszor tapasztalta már, hogy hiányzik a kulturális háttér a hallgatók gondolkodásából, a tételes jogászoknál pedig a történelmi szemléletmód, ami helytelen

eredményekre, végkövetkeztetésekre vezet. A jogtörténet nemcsak kulturális jelenségként tartozik a jogász szakmához, mégis okunk lehet félni, mert évekkel ezelőtt már láthattunk olyan tervezeteket, amelyek a jogtörténelmi tananyag oktatását a tételes joggal foglalkozó tanszékekhez sorolták volna. Példásnak ítélte azt az összetartást, amely a jogi kari dékánok és a kormányzati támogatók között megszilárdult, és amellyel meg lehetett akadályozni a Bologna-modell bevezetését a jogászképzésben. Számos nemzetközi példát sorolt fel, ahol már megbukott az újonnan bevezetett modell. A nemzeti értékek és identitás védelme érdekében ragaszkodnunk kell a hazai jogtörténetek helyének megőrzéséhez, ezt az európai jogi terjeszkedéssel szembenő tendenciát láthatjuk ma az egész kontinensen. A speciális szakirányok bevezetése, kialakítása ne jelentse annak kimondását, hogy a jogtörténelmi tárgyak csak meghatározott hallgatói csoportok számára legyenek elérhetőek, sőt kötelezők. Folyamatosan és állandóan figyelni kell a képesítési követelmények meghatározására, valamint a tananyag mennyiségére, ezért adhat ez a tanácskozás muníciót a jövőre nézve, a különböző fórumokhoz, vitákhoz.

Máthé Gábor a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, a Jogtörténelmi-Jogelméleti intézetének vezetője jelezte, kompromisszumok megkötésére van szükség. Egész Európában látható, hogy 2010-ig átmeneti képlékeny állapot várható a nemzeti oktatási rendszerekben, amelyben az intézmények a saját szerepüket, helyüket kívánják majd megtalálni. A tömegképzés keretszámai Magyarországon várhatóan nem változnak, ez a létszám pedig nem lesz kezelhető azokkal a finom technikákkal, amelyekről az előadók szóltak (kötelező tárgyak, kiegészítő tárgyak, minőségi képzés, nagy kínálat). A szakmának és a kormányzati tényezőknek meg kell találniuk azokat a kompromisszumos prioritásokat, amelyek enyhíthetik a finanszírozási, irányítási elképzelésekben mutatkozó nézeteltéréseket. Meg kell vizsgálni, hogy mi az a kötelező ismeretanyag, ami a jogászképzés egységessége szempontjából meg kell maradjon. Máthé leszögezte, a nemzeti jogtörténetek helyét meg kell tartani – ezen nem lehet vita, – 2010-ig a nemzeti jogtörténeteknek meghatározó a szerepük az oktatásban. Kérdés, hogy mi legyen az egyetemes jogtörténettel, maradjon így vagy alakuljon át, a tartalom máságának kibővítésével, illetve európaivá átgondolásával. Nem szabad hagyni, hogy a szakmai egységet megbontsák az egyes intézmények külön-külön részérdekei, ezért kell most sokszínű alkukat kötni, és nem szabad az intellektuális vitákban elmerülni.

Következő hozzászólóként *Szalay Gyula* docens, a Széchenyi Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Kar rektorhelyettese kért szót. Véleménye szerint a Bologna-modell bevezetése rövid távon nyugvóponton van a jogászképzés szempontjából, azonban azzal számolni kell, hogy annak hatásai, gondolati elemei hosszabb távon megjelenhetnek az oktatási rendszerben. Át kell gondolni, hogy a sémára miként fűzzük fel az egyes tárgyakat, mi lesz a szakirányok szerepe, illetve az egyre

gyengébb felkészültségű hallgatóknak mekkora részét engedjük tovább az egyetemi képzésbe. A történeti tárgyaknak minden modellben megvan a helyük, a választható tárgyak tekintetében pedig még hangsúlyosabban kell őket szerepeltetni.

Rácz Lajos az ELTE ÁJK Egyetemes Állam- és Jogtörténeti Tanszékének vezetője jelezte, ne feledkezzünk meg arról, hogy nincs még eldöntve, hogy az európai jog- és államfejlődés milyen irányba fog elmenni és az egységes modelleket mennyire lehet ráerőltetni az egyes tagállamokra. Minden jogtörténeti ágra szükség van, de lát lehetőséget a szakosodásra is, és a szerepkör ilyen irányú esetleges módosítására.

A találkozó második napja az előző nap megkezdett vita folytatásával, az ennek fontosabb elemeit összefoglaló zárónyilatkozat kidolgozásával és elfogadásával folytatódott. A nyolc pontba szedett állásfoglalásban a

jelen lévők hitet tettek a jogtörténeti tárgyak alapképzésben játszott szerepének erősítése és kulturális missziója mellett. Hangsúlyozták a nemzeti jogtörténet fontosságát és szerepét, az egyetemes jogtörténet tárgy új hangsúlyai meghatározásának jelentőségét, és az egységes jogászképzés fenntartását. Felkérték a kari tisztségviselőket, hogy tegyenek erőfeszítéseket a fentiekben meghatározottak teljesüléséért.

Zárszó és külön értékelés helyett, hadd támaszkodjon e sorok írója újra csak az Ismétlőkönyv egyik, a rendezvény hangvételéhez illeszkedő kérdés-feleletére:

„Miben áll tehát e tudomány haszna?

Sem a jogász, sem a publicista azt nem nélkülözheti, mert alapintézményeink multjának ismerete nélkül a jelen eredményeit föl sem foghatjuk, életrevalóságukról helyes ítéletet nem hozhatunk, nemzeti fejlődésünket kockára tesszük.”

III. HAZAI JOGTÖRTÉNÉS SZ TALÁLKOZÓ

2004. NOVEMBER 4–5. – GYŐR

NYILATKOZAT

A hazai jogtörténészek III. Országos Találkozójának résztvevői 2004. november 4-én és 5-én, megvitatta a történeti stúdiumok jogászképzésben betöltött helyét és funkcióit, az alábbi állásfoglalást alakították ki:

- 1./ Tekintettel a középfokú oktatás szakadéknai hiányosságaira, erősíteni kell a jogtörténeti tárgyak alapképzésben játszott szerepét.
- 2./ A joghistoriai stúdiumok propedeutikus jellegű küldetését a jövőben is indokolt hangsúlyozni. Ebből következően e tárgyak kötelező főkollégiumainak helye csak a mintatantervek első két szemeszterében lehet.
- 3./ A jogi oktatásban a színvonalas szakértelmiség-képző tevékenység megvalósítása során továbbra sem nélkülözhető a jogtörténet kulturális missziója. Ezért – gazdagítva a történeti tárgyak kínálatát –, valamint szemeszterben fakultatív előadásokat ajánlatos szervezni.
- 4./ A nemzeti jogtörténet oktatása az európai integráció korszakában különös jelentőséggel bír.
- 5./ Az Egyetemes Állam- és Jogtörténet új hangsúlyait az európai közös jogi tradíciók feltárásában és látatásában indokolt nyomatékosítani, és e változást kívánatos e stúdiumok új megnevezésével is kifejezni (Összehasonlító-, vagy Európai Alkotmány- és Jogtörténet). Elengedhetetlen egyúttal az európai összehasonlító jogtörténeti stúdium és a római jog oktatásának összehangolása.
- 6./ A fenti célok az egységes jogászképzés keretében valósíthatók meg maradéktalanul.
- 7./ A jogtörténészek tanácskozása egyetértett abban, hogy a kétciklusú igazgatási képzés során is nélkülözhetetlen a történeti alapozó ismeretek oktatása.
- 8./ A találkozó résztvevői felkérlik és felhatalmazzák a jelenlévő kari tisztségviselőket, hogy a tantervi reformok során tegyenek erőfeszítéseket a fenti zárónyilatkozat tartalmának megvalósítása érdekében.

Győr, 2004. november 5.

a Jogtörténészek III. Hazai Találkozójának résztvevői